

מסורת הש"ם

(א) תוספתא פי"ט דתרומות ה"א ופי"ו דשביעית ה"ב (ב) [תוספתא שבת פי"ג ה"ח], (ג) [למקן דף ג.ה.], (ד) [ג'ל דמניא], (ה) [למקן מ': מדרש נה:], (ו) נפי' בעיקר מקח והטור ב"ח ס' ר"ד פ' מי מלח' ורבינו האי פירש וזמית שהא הקף], (ז) עירובין ד' סג:, (ח) [שבת לז.ו.ה.], קנב. עירובין נד. מנינה טו: ר"ה כ"ד: [גנ:] כ"ק ד'. טו: לו: גיטין פח: כ"ב קנב: ע"ג מנ: סנהדרין פ: כ"חמות יט: נדה יג. ה. סה: (ט) מעשרות פי"ד משנה ה' (י) שבת דף קט"ג: (כ) [תוספת' ספי"ג דגלגליא], (ל) ערלה פי"ג משנה ט קדושין (מ) [משקין לרפואה כ"ל רש"י],

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה וזמית כמ"י פ"מ מלח: (ב) ד"ה מ"מ לנ"ש וזי' ערלה וזי' ורובי' האי מ"מ: (ג) ת"ם ד"ה לא יערענו וזי' או בולע. כ"ב וז"ל וזולע' כלומר לא בולעו: (ד) ד"ה כיון וזי' ונחלן הדברים. כ"ב עין לקמן דף ל"ח ע"ל גבי שמיטת רנה:

גליון הש"ם

גב' חזאל קושא לקוקיא. כדמלא שבת דף קט:

מוסף תוספות

א. בתוס' ר"ש כתב. ורבינו שמואל פירש דבולע הוי כמו או בולע והאי נותן אערעור קאי דנותן ומערער צ"י ערב איגרון או בולע השמן ממש. ב. בתוס' ר"ש כתב. דלא מייירי בקמח הנטוהן כמו קמח סולת שלנו שאותו קמח אינו ראוי לברך עליו ב"פ האדמה ולא דמי לכוטס את הגשת שהוא ראוי לאכול בזה הענין. אלא מייירי בקמח שאינו נטוהן כל כך ויש בו עדיין טעם חטה וראוי לאכול בזה הענין. ופעם אחת פ"ג לנו רבינו שהוא קמח נטוהן למכור בעין שלנו, אבל משל קליות הוא שמיכרים אותו בחנוך והקמח קלי ויש שנוהגים לעשות כן מקמח של שברות שורע במקומו.

לעיו רש"י

שלמוריא. מ-מלח.

מוסף רש"י

צ"ל. מן אילן הטוען ג' מיני פירות, אבינות וקריסין וולגין, וכי אומיה להאי לימיה להאי (שבת ל' ב"ב ב"ח). אילן גדול הוא ועל ענפיו הכרס וג'. מיני אולב יש בפרותיו (שבת קנ). ובסוריא. ה"א ארס לזב ששכב דוד ונספה עם ארץ ישראל וקסבר כיטס יחד לא שמי' כיטס הלך ספקיו מותר (קדושין נח). ובחוצה לארץ. דמקום טפי ולא מתקף (שם). יורד. שפאל' ולוקח מן הענבים הנלקט מפרדים שיש ט גיטעו' ללות חקטת וישראל יודע שהוא נכנס עם ולוקט למתילה (שם).

כיצד מברכין פרק שישי ברכות

דכולהו שלקי. כל מיני ירק שלוק: **החושש** בגרונו. וזריך למת זו שמן הרבה דהוא ליה שמן עיקר ואניגרון טפל: לא **יערענו** בשמן. בשבת דמשהי ליה בתוך גרונו ואינו בולעו וכיון דלא בלע ליה מוכחא מילתא דלרפואה הוא וחכמים גזרו על כל רפואות הנכרות משום שחיקת סמינים שהיא מלאכה:

פתלה. כלומר לכתחלה לא יתן השמן בפיו לשם ערעור כי אם לשם צליעה ואם בלא להשהותו ישענו: **דאית ליה הנאה מיניה**. לנד הרפואה יש לו הנאת אכילה: **והלכא וכו'** עד **פטר להו** לא גרסינן ומה"ג הוא: **קמחא דחמי**. אוכל קמח חמים כמות דאשמיני. וגרע הואיל ולא אשמיני לעליא מעלייתא: **במלטיא קאי**. והוא ליה ככוסס חטין: **הכא אית ליה עלויא אחרינא**. הלכך יא' מכלל פיי ולכלל דרך אכילתו לא בלא. אבל השמן מיד בלא בשניו לכלל דרך אכילתו ועיקר הפרי לכן נטעוהו הלכך פרי הוא: **מאי לאו**. מדאמר שערי מכלל דס"ל בחדתי בפה"א דחשיב: **ומי גרע ממלח וזמית**. והיכי מסיק אדעתין דלא תבעי ברכה: **וזמית**. שלמרי"א (ב): **קוקיאני**. תולעים שבמעיים: **דאית ליה הנאה**. באכילה: **קורא**. כך של דקל.

כשענפיו גדלים בכל שנה ושנה כדרך כל האילנות הנוסף בשנה זו כך ובשנה שנה מתקשה ונעשה עץ: **לגו ופפו להקשות**. שחס אינו תולשו בעתו הוא מתקשה כעץ: **אדעתא דפוגלא**. לאכלו כשהוא כך ושמו פוגלא: **לנף**. מין עץ: **אדעתא דפרחא**. שם פריו: **מיני נלפה**. הוא לנף. לפי גדלים זו כמה מיני אכילה קרי ליה מיני: **סמרוס**. בתוך העלים גדלים כמין תמרות וצולטין צנלה כמו צעלן של ערצה: **אכיווטס**. הוא הפרי: **קריסין**. הוא קליפה גדולה שסביבות הפרי כעין קליפה הגדילה סביב אגוזים דקיס: **לנף נטעי אינשי אדעתא דשותא**. לאכול את העלים ואת התמרות שאינן ממעטין את האילן בכך: **דקלא לא נטעי אינשי אדעתא**. לאכול את הקורא שהאכלו ממעט ענפי האילן: **ערלה בחוזה לארץ**. מדברי סופרים היא: **דכל המיקל בארץ**. בערלה הלכה כמותו בחוזה לארץ. דכיון דאינה מן התורה הלך אחר המיקל: **גבי מעשר**. דהא דר"ע לגבי מעשר אימתר דמעשר פירות האילן דבארץ גופה דרצנן שהתורה לא חייבה לעשר אלא דגן תירוש ויצהר: **כלאים בדרס**. קסבר מין ירק הוא: **מ"מ לנ"ש הוה ליה ספק ערלה וכו'**. (ט) האי מ"מ מסקנא דפירכא דרצינא הוא ולמימר שאף הפרי עצמו מותר לזבזב שכן דוד והסופיה על גבול בחוזה לארץ דהא בארץ ספק הוא ותמן ספק ערלה כו'. ובסוריא. ארס לזבזב ששכב דוד ונספה עם ארץ ישראל וקסבר כיטס יחד לא שמי' כיטס הלך ספקיו מותר (קדושין נח). ובחוצה לארץ. דמקום טפי ולא מתקף (שם). יורד. שפאל' ולוקח מן הענבים הנלקט מפרדים שיש ט גיטעו' ללות חקטת וישראל יודע שהוא נכנס עם ולוקט למתילה (שם).

ערלה בחוצה לארץ וזרק את האבינות ואוכל הקפרס. שמע מינה דאבינות הן פירא ואסורין בערלה כדכתיב וערלתם וערלת את פרוי, אבל הקפרס אינו פרי לפיכך מותר. ורמיןן עלה הא דתני על מיני נצפה (וכו' על) האבינות ועל הקפרסין בורא פרי העץ, אלמא תריוהו פירא נינהו. ושנינן רב דאמר כו' עקיבה דתנן ר' אליעזר אומר צלף מתעשר תמרים אבינות וקפרסין, ר' עקיבא אומר אינו מתעשר אלא אבינות בלבד מפני שהוא פרי. ומסקינן, ונימא חילכתא כו' עקיבא. (ושנינן, אי אמר הלכה כו' עקיבא) הוה אמינא אפילו בארץ קפרס דערלה שרי, קמ"ל בחוצה לארץ שרי בארץ אסור, ונימא חילכתא כו' עקיבא בחוצה לארץ דשמן מינה כל המיקל בארץ הלכה כמותו בחוצה לארץ, אי אמרת הכי חילכתא כו' עקיבא (בחוצה לארץ) הוה אמינא הני מילי חילכתא כו' עקיבא גבי מעשר, דהא ר' עקיבא לא איירי אלא במעשר, כדתנן ר' עקיבא אומר אינו מתעשר אלא אבינות משום שהוא פרי, דמעשר בזמן הזה מדרבנן הוא בארץ, ולפיכך חילכתא כמותו בחוצה לארץ, אבל ערלה מדאורייתא אסורה בארץ, [אימא] לאו חילכתא כדכרי המיקל בחוצה לארץ, לפיכך [צריך] רב לפרש ולומר כי קפרס של ערלה בחוצה לארץ שרי.

לא יערענו. פירש"י להשהותו וא"כ לפלוג ולימני דדידה

מאי איריא ע"י אניגרון אפילו צעיניה שרי לבלעו לאלתר דהא אינו אסור אלא לערער דהיינו להשהותו ע"כ פ"י הר"י לא יערענו אפי' בצליעה בלא שהייה שכל שמייה שאינה אלא לרפואה קרי ליה ערעור ואפי' כשצולעו והיינו טעמא

דמתסר משום דקא מוכחא מילתא דלרפואה קא מכין א"נ יש ליישב פירוש" רש"י לא יערענו להשהותו אבל נותן הוא לתוך אניגרון ואפילו להשהותו או בולעו (א) צעיניה בלא שהייה: **כ"יון דאית ליה הנאה מיניה** בעי ברוכי. ונרלאין הדברים (ו) דאם אדם שומע (ט)משקין אם המשקין רעים לשמות דלית ליה הנאה מיניה לא צעי בזכוי ואי אית ליה הנאה מיניה בלא הרפואה צעי ברוכי: **והלכתא**. שכתוב בספרים לא גרסי' לשון ה"ג הוא עד קמחא וכו': **קמחא דחישי**. נראה דלא מייירי בקמחא ממש דאם כן לא שייכא ביה ברכה דבורא פרי האדמה אלא מייירי בקמחא־ שקורין אשקנא־טיר או בקמח שעושין משבולת שער שמייצגין בתנור: **לא נטעי אינשי אדעתא דקורא**. וסבר גמ' כוונתה דשמואל וא"כ אותן לזבזי גפנים דלא נטעי אינשי אדעתא דהכי מצרכין עליהו שהכל נהיה בדברו ואותן שקד"י כשהם רכים אוכלים קליפתם החיונה ולא נטעי להו אדעתא דהכי למיכל להו כשהם רכים כי אם לאכול הגרעינין שלפן כשימצלו מנזק עליהו נמי שהכל קליפי

אבל דשערי לא לברך עליה כלל קמ"ל ומי גרע ממלח וזמית (ז)דתנן (ה)על יהמלח ועל (ה)זמית אומר שהכל נהיה בדברו אצטריך סד"א מלח וזמית עביד אינש דשדי לפומיה אבל קמחא דשערי הואיל *וקשה לקוקיאני לא לברך עליה כלל קמ"ל כיון דאית ליה הנאה מיניה בעי ברוכי: *קורא רב יהודה אמר בורא פרי האדמה ושמואל אמר ישהכל נהיה בדברו רב יהודה אמר בורא פרי האדמה פירא הוא ושמואל אמר שהכל נהיה בדברו הואיל וסופו להקשות אמר ליה שמואל לרב יהודה (ט)שינא כוותרך מסתברא דהא צנון סופו להקשות (ו)מברכין עליה בורא פרי האדמה ולא היא צנון נטעי אינשי אדעתא דפוגלא דקלא לא נטעי אינשי אדעתא דקורא וכל היכא דלא נטעי אינשי אדעתא דהכי לא מברכין עליה והרי צלף דנטעי אינשי אדעתא דפרחא ותנן יע' מיני נצפה על העלין ועל התמרות אומר בורא פרי האדמה ועל האבינות ועל הקפרסין אומר בורא פרי העץ אמר רב נחמן בר יצחק צלף נטעי אינשי אדעתא דשותא דקלא לא נטעי אינשי אדעתא דקורא ואע"ג דקלסיה שמואל לרב יהודה הלכתא כותיה דשמואל: אמר רב יהודה אמר רב יצ"לף של ערלה בחוצה לארץ וזרק את האבינות ואוכל את הקפרסין למימרא דאבינות פירי וקפרסין לאו פירי ורמינהו על מיני נצפה על העלים ועל התמרות אומר בורא פרי האדמה ועל האבינות ועל הקפרסין אומר בורא פרי העץ הוא דאמר כו"ע דתנן (ז)רבי אליעזר אומר צלף מתעשר תמרות ואבינות וקפרסין ר"ע אומר ל"אין מתעשר אלא אבינות בלבד מפני שהוא פרי ונימא הלכה כרבי עקיבא אי אמר הלכה כרבי עקיבא הוה אמינא אפי' בארץ קמ"ל *כל המיקל בארץ הלכה כמותו בחוצה לארץ אבל בארץ לא ונימא הלכה כרבי עקיבא בחוצה לארץ דכל המיקל בארץ הלכה כמותו בח"ל אי אמר הכי הוה אמינא הנ"מ גבי מעשר אילן דבארץ גופא מדרבנן אבל גבי ערלה דבארץ מדאורייתא אימא בח"ל גמ' נגזור קמ"ל רבינא אשכחיה למר בר רב אשי דקא זריק אבינות וקאכיל קפרסין א"ל מאי דעתך כו' עקיבא דמיקל ולעביד מר כב"ש דמקילי מפי דתנן (ז)צלף ב"ש אומרים כלאים בכרם וב"ה אומרים ב"אין כלאים בכרם אלו ואלו מודים שחייב בערלה הא גופא קשיא אמרת וכו"ה אומרים צלף ב"ש אומרים כלאים בכרם אלמא מין ירק הוא והדר תני אלו ואלו מודים שחייב בערלה אלמא מין אילן הוא הא לא קשיא ב"ש ספוקי ממספקא להו ועבדי הכא לחומרא והכא לחומרא מ"מ לב"ש הוה ליה ספק ערלה ותנן (ז)ספק ערלה בא"י אסור ובסוריא מותר ובח"ל יורד ולוקח

ערלה בחוצה לארץ וזרק את האבינות ואוכל הקפרס. שמע מינה דאבינות הן פירא ואסורין בערלה כדכתיב וערלתם וערלת את פרוי, אבל הקפרס אינו פרי לפיכך מותר. ורמיןן עלה הא דתני על מיני נצפה (וכו' על) האבינות ועל הקפרסין בורא פרי העץ, אלמא תריוהו פירא נינהו. ושנינן רב דאמר כו' עקיבה דתנן ר' אליעזר אומר צלף מתעשר תמרים אבינות וקפרסין, ר' עקיבא אומר אינו מתעשר אלא אבינות בלבד מפני שהוא פרי. ומסקינן, ונימא חילכתא כו' עקיבא. (ושנינן, אי אמר הלכה כו' עקיבא) הוה אמינא אפילו בארץ קפרס דערלה שרי, קמ"ל בחוצה לארץ שרי בארץ אסור, ונימא חילכתא כו' עקיבא בחוצה לארץ דשמן מינה כל המיקל בארץ הלכה כמותו בחוצה לארץ, אי אמרת הכי חילכתא כו' עקיבא (בחוצה לארץ) הוה אמינא הני מילי חילכתא כו' עקיבא גבי מעשר, דהא ר' עקיבא לא איירי אלא במעשר, כדתנן ר' עקיבא אומר אינו מתעשר אלא אבינות משום שהוא פרי, דמעשר בזמן הזה מדרבנן הוא בארץ, ולפיכך חילכתא כמותו בחוצה לארץ, לפיכך [צריך] רב לפרש ולומר כי קפרס של ערלה בחוצה לארץ שרי.

לו.

יד א ב מיי' פ"ח מהל' ברכות ה' ב סוג עשין כו טוש"ע אור"ח ס' רב ספי"ד:

בזו ג מיי' פ"ח מהלכות שבת ה' ב כד טוש"ע אור"ח ס' שכת ספי"ג לנ' רנב אלפס שבת סוף פי"ד דף [נד:]

בזו ד טוש"ע אור"ח ס' רב ספי"ג ח:

ז ה מיי' פ"ג מהלכות ברכות הלכה ג סגג עשין כו טוש"ע אור"ח ס' רב ספי"ג ה:

ז ה ז ח מיי' פ"ח שם ברכות הלכה ו סגג שם טוש"ע אור"ח ס' רב ספי"ג ח:

ב ז מיי' פ"ח מהלכות ברכות הלכה ו סגג שם טוש"ע אור"ח ס' רב ספי"ג ח:

ב ז מיי' פ"ח מהלכות ברכות הלכה ו סגג שם טוש"ע אור"ח ס' רב ספי"ג ח:

בא ב מיי' פ"י מהל' מ"ש ונטע רבני' הלכה ג סגג עשין קל' טוש"ע י"ד סימן נלד ספי"ג:

בב ל מיי' פ"ב מהל' תרומות הלכה ד:

בג מ מיי' פ"ה מהל' בלאס ה' ב כד טוש"ע י"ד ס' רב ספי"ג טו:

בד ג מיי' פ"י מהלכות מלכלת אסורות הל' יא [נב] סגג לאין סגג טוש"ע י"ד סימן נלד ספי"ג ט:

רבינו גיסיס

א' אמר הכי הוה אמינא הני מילי מעשר (ירק) [אילין] דבארץ ופריה דמדבנן. שנינו במסכת ראש השנה כ"א א' באחד בתשרי ראש השנה לשנים ולשטנים וליוכלי' לנטיעה ולירקות ולמעשרות ואמרין לירקות מאי ניחו מעשר ירק יחינו מעשרות תנא דרבנן וקתני דאורייתא וליחתי דאורייתא ברישא איירי דחביבה ליה אקדמה ותנא דידן תנא דרבנן וכל שכן דאורייתא ובמסכת יומא בפרק יום הכפרים (דף עג) איתא נמי גזיון כרישין ואוכלי' ואינו צריך לעשר והני מילי ירק דרבנן ובתחיל' מסכת מעשרות דבני מערבא אמרי ירקות מנין אסיי' כן עקיבא אומר המעשרות לירק מדבריהן לפי שהכותב לא זכר אלא דרע הארץ ופרי העץ כדכתיב וכל מעשר הארץ מוצר הארץ מפרי העץ לא ירק מדרבנן הוא כדפרש"י:

רבינו חננאל

קמחא דחישי רב יהודה אמר בורא פרי האדמה ורב נחמן אמר שהכל נהיה בדברו. והלכה כרב נחמן. על המלח ועל הזמית אומר שהכל נהיה בדברו. פ"י זמית מרק. שכן בלשון יון קורין למרק זומין. קורא רב יהודה אמר בורא פרי האדמה וכו' שמואל אמר שהכל נהיה בדברו וכו'. ואע"ג דקלטתא שמואל לרב יהודה הלכתא כותיה דשמואל. סוריא דשמעאא דכל מדיד דלא נטעי אינשי ולא זמעי אדעתא למיכיליהו בריב(צ)ויהו, לא מברכי עלייהו אלא שהכל נהיה וכו', כגון לולבי גפנים ועלי גפנים וכיוצא בהם. אבל צנון דנטעי אינשי אדעתא לאוכלו כשהוא כך וכיוצא בו, מברכין על הפלין ועל עצים רכים בורא פרי האדמה. אמר רב יהודה אמר רב צלף של ערלה בחוצה לארץ וזרק את האבינות ואוכל הקפרס. שמע מינה דאבינות הן פירא ואסורין בערלה כדכתיב וערלתם וערלת את פרוי, אבל הקפרס אינו פרי לפיכך מותר. ורמיןן עלה הא דתני על מיני נצפה (וכו' על) האבינות ועל הקפרסין בורא פרי העץ, אלמא תריוהו פירא נינהו. ושנינן רב דאמר כו' עקיבה דתנן ר' אליעזר אומר צלף מתעשר תמרים אבינות וקפרסין, ר' עקיבא אומר אינו מתעשר אלא אבינות בלבד מפני שהוא פרי. ומסקינן, ונימא חילכתא כו' עקיבא. (ושנינן, אי אמר הלכה כו' עקיבא) הוה אמינא אפילו בארץ קפרס דערלה שרי, קמ"ל בחוצה לארץ שרי בארץ אסור, ונימא חילכתא כו' עקיבא בחוצה לארץ דשמן מינה כל המיקל בארץ הלכה כמותו בחוצה לארץ, אי אמרת הכי חילכתא כו' עקיבא (בחוצה לארץ) הוה אמינא הני מילי חילכתא כו' עקיבא גבי מעשר, דהא ר' עקיבא לא איירי אלא במעשר, כדתנן ר' עקיבא אומר אינו מתעשר אלא אבינות משום שהוא פרי, דמעשר בזמן הזה מדרבנן הוא בארץ, ולפיכך חילכתא כמותו בחוצה לארץ, לפיכך [צריך] רב לפרש ולומר כי קפרס של ערלה בחוצה לארץ שרי.

^[1] אמר הכי הוה אמינא הני מילי מעשר (ירק) [אילין] דבארץ ופריה דמדבנן

^[2] שנינו במסכת ראש השנה כ"א א' באחד בתשרי ראש השנה לשנים ולשטנים וליוכלי' לנטיעה ולירקות ולמעשרות ואמרין לירקות מאי ניחו מעשר ירק יחינו

^[3] מעשרות תנא דרבנן וקתני דאורייתא וליחתי דאורייתא

^[4] ברישא איירי דחביבה ליה אקדמה ותנא דידן תנא דרבנן

^[5] וכל שכן דאורייתא ובמסכת יומא בפרק יום הכפרים (דף עג) איתא נמי

^[6] גזיון כרישין ואוכלי' ואינו צריך לעשר והני מילי ירק

^[7] דרבנן ובתחיל' מסכת מעשרות דבני מערבא אמרי

^[8] ירקות מנין אסיי' כן עקיבא אומר

^[9] המעשרות לירק מדבריהן לפי שהכותב לא

^[10] זכר אלא דרע הארץ ופרי העץ כדכתיב וכל מעשר הארץ מוצר הארץ מפרי

^[11] העץ לא ירק מדרבנן הוא כדפרש"י:

